

Тема 6. Документування воєнних злочинів та злочинів проти нацбезпеки

1. Юридична кваліфікація злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

ЗЛОЧИНИ, ЩОДО ЯКИХ МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД МАЄ ЮРИСДИКЦІЮ

МКС не обмежений у кваліфікації будь-яких злочинів, передбачених ст. 5 Статуту, стосовно ситуації в Україні. Однак, з урахуванням того, що у своїх звітах Прокурор зосереджується на злочинах проти людяності та воєнних злочинах, як таких що найімовірніше мали місце протягом збройного конфлікту, варто саме їм приділити найбільшу увагу.

Стаття 5 Статуту

Визначає перелік злочинів, щодо яких МКС має юрисдикцію

Злочини проти людяності

Пріоритетний напрям у звітах Прокурора МКС

Воєнні злочини

Найімовірніші злочини в контексті збройного конфлікту в Україні

Злочини проти людяності

Статут МКС у **статті 7** визначає, що злочини проти людяності – це діяння, які були вчинені в рамках широкомасштабного або систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб, і якщо такий напад здійснюється свідомо.

Таким чином, злочини проти людяності відрізняються від інших міжнародних злочинів, у тому числі воєнних, за такими особливостями: представляють собою напад (будь-яке жорстоке поводження), який має широкомасштабний або систематичний (системний) характер, який вчиняється проти цивільних осіб, з усвідомленням такого характеру нападу.

На відміну від воєнних злочинів, злочини проти людяності можуть відбуватися як під час збройних конфліктів, так і в мирний час (наприклад, під час ситуацій насильства всередині країни). У разі вчинення під час війни, потерпілими від злочинів проти людяності можуть виступати як цивільне населення супротивника, так і власні громадяни сторони конфлікту.

Широкомасштабність

Висновок можна зробити за умови наявності великої кількості жертв (навіть одне єдине діяння в одному місці) та/або широкої територіальної розповсюдженості.

Систематичність

Діяння вчиняється в рамках організованого плану чи політики державних органів або недержавних (мілітаризованих/терористичних) організацій. Політика не обов'язково має бути сформульована чітко — висновок можна зробити з публічних заяв, створення певних організаційних структур, закликів тощо.

📌 Достатньо наявності лише **одного** з двох елементів: **широкомасштабності** або **систематичності**.

Воєнні злочини

Статутом Суду у **статті 8** визначається, що він має юрисдикцію щодо воєнних злочинів, вчинених у контексті міжнародного чи неміжнародного збройних конфліктів. Цей контекстний елемент означає, що наявність збройного конфлікту істотно впливає на здатність та рішення особи вчинити той чи інший воєнний злочин.

Стаття 8 Статуту закріплює **чотири види воєнних злочинів**:

1

Ст. 8(2)(a)

Серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року

2

Ст. 8(2)(b)

Інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються під час міжнародних збройних конфліктів

3

Ст. 8(2)(c)

У випадку неміжнародного збройного конфлікту — серйозні порушення статті 3, загальної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року

4

Ст. 8(2)(e)

Інші серйозні порушення законів і звичаїв, застосовних у збройних конфліктах неміжнародного характеру

Детальніше з воєнними злочинами можна ознайомитися в ст. 8 Римського Статуту або за посиланням:

[http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf)

Кримінальна відповідальність за міжнародні злочини

Злочини проти людяності та воєнні злочини можуть бути скоєні будь-якою особою як військовою, так і цивільною. Кримінальна відповідальність за ці злочини у більшості країн передбачена для індивідів, а не колективних утворень. На міжнародному рівні індивіди несуть міжнародну кримінальну відповідальність, держави – міжнародно-правову за порушення прав людини чи норм МГП.

З огляду на характер злочинів, будь-яка інформація, яка вказує на те, що злочини сталися в рамках політики держави або збройної групи є важливою для індивідуальної відповідальності. Кримінальна відповідальність передбачена за вчинення цих злочинів індивідуально, спільно з іншими особами або за допомогою інших осіб. Ті, хто віддають наказ, закликають, підбурюють чи сприяють вчиненню злочинів, також несуть кримінальну відповідальність (ст. 25 Статуту).

Військові командири (ст. 28 Статуту)

Несуть кримінальну відповідальність, якщо вони знали або мали знати, що один чи кілька їхніх підлеглих вчинили чи збираються вчинити міжнародні злочини, і не вжили усіх необхідних і розумних заходів для запобігання цьому або не передали питання компетентній владі для кримінального переслідування за вчинені діяння.

Цивільні начальники

Підлягають кримінальній відповідальності за злочини вчинені підлеглими у разі, якщо вони знали або свідомо проігнорували інформацію про учинені чи такі, що готуються, міжнародні злочини, та не вжили усіх можливих заходів для їх попередження чи кримінального переслідування компетентними органами.

ЗАГАЛЬНИЙ АЛГОРИТМ ЗБИРАННЯ ІНФОРМАЦІЇ/ДОКАЗІВ ТА ЇХ ПЕРЕДАЧІ ДО МКС

Римський Статут надає право будь-якій фізичній чи юридичній особі передати Офісу Прокурора будь-яку інформацію, яка, на їхню думку, містить факти про вчинення злочину, передбаченого його положеннями.

Таке право гарантоване **статтею 15 Римського статуту**, в якій зазначається, що Прокурор може ініціювати розслідування на власний розсуд на основі інформації про злочини, що передбачені Римським статутом. Також Прокурор оцінює серйозність отриманої інформації і за потреби може запитувати додаткову інформацію у держав, урядових та неурядових організацій або з інших надійних джерел.

- У разі відправлення будь-якої важливої інформації до Офісу Прокурора, юридичною підставою для цього буде саме **стаття 15 Римського статуту**. При цьому правилами Суду та Офісу Прокурора не встановлено жодної обов'язкової форми звернення з метою подання інформації. Тому кожен, хто вважає, що володіє важливою інформацією про події на сході України чи на території Автономної Республіки Крим, може відправити такі відомості у **довільній формі**.

Рекомендації щодо структури інформації, яка містить докази (для МКС)

01

Коротке резюме

Про інформацію, що подається

02

Вступна частина

Опис подій, яких стосується інформація, що подається

03

Юридичне обґрунтування

Опис підстав, чому МКС має юрисдикцію; дотримання принципу комплементарності; статті Римського статуту, які були порушені — *факультативний пункт*

04

Інформація про скоєні злочини

Вся інформація, що свідчить про скоєння злочинів за Римським статутом, свідчення жертв та свідків тощо

05

Додатки

Копії документів, опис речових доказів; оригінали та свідчення — лише на запит Прокурора МКС. **При передачі завжди залишайте собі копії.**

Надаючи інформацію про вчинені злочини, слід включити до неї наступні дані:

Місце та час

Місце подій (з деталізацією, бажано з GPS-координатами); дата, час та тривалість подій; хронологія інциденту

Характер злочину

Природа злочину (катування, зґвалтування, вбивства тощо) та методи (способи) його вчинення; можливі підстави для інциденту

Виконавці

Визначення можливих виконавців злочинів (армія, збройна група або окремі індивіди тощо)

Жертви та докази

Дані про жертв (ім'я, вік, стать, рід заняття, громадянство, етнічна чи релігійна приналежність тощо); список можливих доказів (фото, документи, ін.)

Різниця між інформацією та доказами

Інформація

Будь-яка особа може збирати інформацію, більшість з якої може бути корисною для МКС. У кінцевому підсумку лише професійно підготовлені співробітники МКС можуть визначити, яка інформація має бути представлена як докази у справі. Не вся інформація обов'язково стає доказом.

Ключові якості доказу

- **Релевантність** — якою мірою інформація пов'язана з подіями, що розслідуються
- **Достовірність** — наскільки інформація видається правдивою, що потребує активного аналізу
- **Точність** — чіткість та визначеність; необхідно подавати якомога детальнішу інформацію
- **Надійність** — чи має джерело належну історію надання релевантної, достовірної та точної інформації

Навіть якщо Ваша інформація не набуде статусу доказів, вона може стати важливим і корисним вказівником для слідчих, дозволяючи їм ідентифікувати, знайти та законно отримати інформацію, яка може бути використана як докази.

Проблеми у зборі доказів для МКС

1 Юридичні і фактичні бар'єри

Міжнародні кримінальні слідчі органи стикаються з проблемами в доступі до необхідних місць та осіб. Часто збору доказів заважають умови збройних конфліктів, політична нестабільність чи обмеження, що накладаються урядами держав.

2 Допустимість та оцінка доказів

Певні категорії доказів, здобуті за допомогою цифрових технологій (супутникові знімки, дані з соцмереж або відео з місць подій), можуть бути піддані сумнівам щодо їх автентичності. Проблеми виникають також щодо оцінки свідчень.

3 Збір доказів у конфліктних зонах

Слідчі та прокурори часто опиняються в небезпечних умовах. Збір свідчень від потерпілих або очевидців може бути ускладнений не тільки фізичною небезпекою, але й психологічними бар'єрами, зокрема страхом помсти або репресій.

4 Міжнародне співробітництво та його обмеження

Політичні та національні інтереси держав можуть стати перешкодою для співробітництва. Деякі країни можуть відмовлятися надати необхідну допомогу або доступ до своїх територій для проведення розслідувань.

5 Етичні та правові стандарти

Прокурори та слідчі повинні дотримуватися суворих стандартів, що визначають, яким чином можуть бути отримані докази. Використання доказів, отриманих із порушенням прав людини, може поставити під сумнів законність самого судового процесу.

6 Використання новітніх технологій

Цифрові методи розслідувань, супутникові знімки та автоматизовані системи збору даних відкривають нові можливості. Однак ці новітні методи не позбавлені труднощів, пов'язаних з автентичністю даних і можливістю маніпуляцій.

Діяльність НУО щодо збору інформації для МКС

Діяльність громадських організацій щодо збору інформації про ймовірні злочини є важливим і потужним джерелом інформації для Офісу Прокурора МКС, оскільки часто, в силу різних обставин, правоохоронні органи не можуть зібрати певні надважливі докази через недовіру чи побоювання свідків і потерпілих, неможливість доступу до місця події, недбалість тощо. Натомість, неурядові організації мають прямий контакт з жертвами і можуть встановити довірливі стосунки з постраждалими особами. НУО можуть надавати важливу інформацію щодо загального контексту, в якому відбувалися порушення. Часто НУО вдається задокументувати порушення одразу після їх скоєння, уникнувши випадкової втрати доказів.

Важливість діяльності НУО збільшується тоді, коли відсутня належна співпраця з боку держав. Однак будь-який крок, спрямований на отримання такої інформації, її обробку, збереження та передачу до МКС, має бути регламентований та осмислений через існування багатьох процесуальних аспектів міжнародного кримінального процесу, порушення яких може призвести до визнання зібраних доказів неприйнятними в МКС. Також варто пам'ятати, що будь-яка діяльність щодо збирання інформації про вчинення злочинів під час збройного конфлікту може бути пов'язана з ризиками як для особи, що її збирає, так і для свідків того чи іншого правопорушення.

Неурядові організації можуть сприяти діяльності МКС у багатьох аспектах:

Локалізація та фіксація

Локалізувати або фіксувати випадки вчинення злочинів; публікувати звіти та іншу інформацію щодо порушень

Надання інформації

Надавати інформацію про злочини у національні правоохоронні органи/МКС; надавати консультативно-експертну допомогу національним правоохоронним органам/МКС

Робота з постраждалими

Допомагати Офісу Прокурора із встановленням контакту з постраждалими особами та свідками; ідентифікувати потенційних жертв/свідків та сприяти встановленню довіри між постраждалими і МКС; консультувати МКС щодо захисту потерпілих осіб

Моніторинг та просвіта

Здійснювати моніторинг та надавати інформацію щодо національних судових процесів громадськості/МКС; пояснювати роль МКС, зокрема важливість Офісу Прокурора, місцевим постраждалим громадам

Перелік джерел інформації (орієнтовний), який використовується в практиці МКС:

- **Офіційні документи:** закони, підзаконні акти, накази, інструкції, протоколи засідань органів влади, посадові інструкції, періодичні звіти, оперативні звіти, стенограми засідань/зустрічей, порядок денний засідань, військові бойові інструкції/накази, списки військових, перепис населення, реєстри та акти нерухомості/рухомого майна, дипломатичні ноти та звіти тощо
- **Офіційні журнали** (які ведуться військовими підрозділами, поліцейськими відділками, пенітенціарними закладами тощо), що стосуються запису відвідувачів, чергувань охорони та чергових офіцерів, вхідна та вихідна кореспонденція, використання офіційного транспорту тощо
- **Офіційні фінансові та особові документи** (наприклад, платіжні відомості, телефонні та транспортні рахунки, особові справи, рекомендації та подяки, журнал відвідувань тощо)
- **Судові документи та тюремні журнали** (матеріали справ, звіти щодо розслідування, записи, що стосуються ув'язнення і звільнення ув'язнених, медичні картки ув'язнених тощо)
- Урядові вісники
- Карти
- Медичні журнали (зі шпиталів, психіатричних закладів тощо)
- Медичні картки постраждалих осіб
- Висновки експертів судово-медичної експертизи
- Документи юридичних осіб (наприклад, документи компаній, що спеціалізуються на видобуванні ресурсів чи експорті, які можуть спонсорувати конфлікт)
- Звіти міжнародних/місцевих неурядових організацій
- Відео/фотографії (місця злочину, офіційних подій, пошкодженої інфраструктури та важливих об'єктів, наприклад, релігійних установ, державних установ, центрів утримання осіб тощо)
- Аудіо-відео записи (бойових дій, офіційних подій, медіа-звітів, випусків новин, документальних репортажів тощо)
- Щоденники, нотатники та інші форми індивідуальних записів, збережених приватними особами чи офіційними особами
- Газети та інші друковані ЗМІ
- Записи номерів мобільних телефонів, email адрес тощо
- Супутникові знімки
- Скрін-шоти (фото) сторінок соціальних мереж (Facebook, Twitter, Vkontakte, Odnoklassniki)
- Скрін-шоти листування електронною поштою, у меседжерах соціальних мереж тощо

Література

Римський Статут МКС

Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. Режим доступу:

[www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf)

Елементи злочинів МКС

Елементи злочинів Міжнародного кримінального суду. Режим доступу:

http://www.un.org/ru/documents/rules/icc_elements.pdf

Женевська конвенція

Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. Режим доступу:

www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154

Додатковий протокол I

Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 року. Режим доступу:

http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199

Посібник зі збору доказів для МКС

Посібник зі збору доказів для Міжнародного кримінального суду / Київ: Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, 2019. 43 с. URL:

<https://censs.org/wp-content/uploads/2020/05/посібник-для-МКС.pdf>

Осіпов В.І.

Збір доказів у міжнародному кримінальному процесі. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2025. Том 36 (75) № 2. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.2/27>

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.2/27>